

Självuppooffringens moral
-ett ledarnas maktknep
av Jan Tullberg och Birgitta Tullberg

Manuskript snarlik artikel publicerad i

Västerviks Tidning
Den 18 april 1995

Självupoffringens moral -ett ledarnas maktknep

av Jan Tullberg och Birgitta Tullberg

Är det bra att ha självupoffring - altruism - som moraliskt ideal? Det hävdas ständigt att det är positivt om människor hänger sig åt något oegennyttigt. Idealet varierar; Gud, kungen, proletariatet eller mänskligheten, men att man upoffrar sig anses ha en central moralisk kvalitet.

I boken *Naturlig etik- en uppgörelse med altruismen* ifrågasätter vi denna typ av filosofi. Utifrån ett darwinistiskt perspektiv tecknas en mindre moraliserande och mer strukturerad bild av mänskligt beteende. Är verkligen de hyllade dygderna hedervärda ideal eller har de en helt annan och betydligt mer suspekt funktion? Från de fina idealen tycks steget skrämmande kort till mycket negativa resultat; från religiös samhörighet till korståg, från socialistisk gemenskap till proletariatets diktatur och från den upplysta despotin till den oupplysta.

Analyserar man människan ur ett darwinistiskt perspektiv kan en rad beteenden placeras i olika kategorier vilka också är relevanta för djuren. Förutom egoism finns ytterligare tre andra normala typer av beteende. Släktselktion innebär att gynna sina släktingar, i första hand sina barn, och sådana försakelser är helt rationella ur genernas perspektiv. Mänskliga intresseorganisationer och flockbeteende hos många djurarter är exempel på kategorin egoism i grupp; en individ förbättrar sina möjligheter genom att gå samman med andra. En ytterligare beteendekategori är reciprocitet; en individ gör en försakelse, men får sedan en motprestation, så i sin helhet är detta inte en upoffring utan ett samarbete till ömsesidig fördel. Reciprociteten har en stark förankring i vårt känsloliv; alltifrån tacksamhets- till hämndkänslor har utvecklats för att få oss att handla i ömsesidighetens tecken.

De fyra grundbeteendena, egoism, släktselktion, egoism i grupp och reciprocitet - finns i alla mänskliga samhällen, men tar sig lite olika kulturella uttryck. Dessa beteenden som har en naturlig grund inrymmer en mycket stor del av mänskligt handlande, men utöver dem finns en femte som är exklusiv för mänskliga kulturer - altruism, som innebär att man hjälper eller upoffrar sig för obesläktade individer och att det inte finns någon förväntan om gentjänst. Altruism i denna strikta bemärkelse finns inte i naturen, utan är en mänsklig skapelse. Två centrala frågor följer; varför uppstod altruismen och vad har den fått för konsekvenser?

När de mänskliga samhällena växte minskade släktselktionens roll och reciprociteten fick en större betydelse. För att komma i åtnjutande av samarbetets förtjänster måste man dock göra motprestationer och dessa krav är en restriktion för både medborgare och härskare. Kan man göra det till en moralisk plikt för andra att tjäna, så kan man

dock minska kraven på motprestation, så därför bidrar en altruistisk samhällsmoral till ökad handlingsfrihet för ledarskiktet. Den viktigaste uppgiften är att motivera soldater att riskera sina liv. Livet är människan kärt, så här behövs all tänkbar argumentation; plikt, hot, ära och löften om evigt liv framförs. Historiska uppgifter och gudomliga önskemål predikas också för allmänheten. Konformistiska skäl liksom möjligheter att själv få ensidiga fördelar gör att också personer i denna allmänhet blir entusiastiska förespråkare, och altruism i olika former blir en del av de mänskliga kulturerna. Den betyder mest i den officiella moralen, men den har också betydelse för den reella. Vi har svårt att se någon annan förklaring till altruismens existens än att det är en manipulativ strategi för att få andra människor att agera mot sina egna intressen.

Altruismens förespråkare hävdar ofta att den har en positiv funktion i det fredliga samhället, men detta tycks högst diskutabelt. Vanligt samarbete klarar sig bäst med en reciprok moral, familjelivet bygger på släktselektion. Det görs en omfattande reklam för allmosor, men hur högaktade Röda fjädern och Röda korset än är, så har de ingen central samhällsroll. Omfattningen på de statliga allmosorna är betydligt större, men de är än mer diskutabla. När bandet mellan rättighet och skyldighet tonas ner så växer risken för missbruk. Altruisten och myglaren lever i en symbios; generositet och självömkan blir offentlig teater.

Altruismen analyseras och utvärderas inte, utan det är en pågående reklamkampanj där de misslyckade projekten diskret förs åt sidan. Men projektet som helhet ifrågasätts inte. Bokens resonemang vilar på darwinismen som ju är den vetenskapliga grunden för att förstå människan. Altruismen däremot vilar fundamentalt på en teocentrisk syn. Människors handlande bedöms ur ett utifrånperspektiv; det kan vara en gud, mänskligheten eller Moralen. Ett mystiskt subjekt ser på människan och ställer krav.

Som vi ser det är det djupt olyckligt att moraldebatten domineras av orealistiska fantasier som bedriver en överbudsdebatt där det gäller att framställa sig som så oegennyttig som möjligt.

Vi anser att moraldebatten istället bör fokusera på realistiska regler som har möjlighet att praktiskt genomföras. Sådana regler måste naturligtvis bygga på darwinistiska realiteter istället för fördarwinistiska fantasier och fobier. De senare visar en bild av en primitiv självdestruktiv egoist som ständigt måste bearbetas med altruistisk propaganda - i kristen, humanistisk, nationalistisk eller socialistisk form - för att inte löpa amok och förgöra sig själv och sina medmänniskor.

Det finns goda skäl att istället se en varelse född med såväl de känslomässiga som de förnuftsmässiga förutsättningarna till social interaktion enligt den modell vi skisserat. Dessa evolutionära ramar bör inte ses som en negativ restriktion utan som en konstruktiv spärr mot sanslösa förslag som utlovar paradiset, men som konsekvent lett människor till personliga och kollektiva katastrofer.